

אגרת מבוארת

גליון ה

הערות לספרי הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל

סדר בריאת העולם: זמן, היול, שמים וארץ • גדר חיוב בני נח בקידוש ה',
בכיבוד אב ואם ובשיתוף • מנין תרי"ג מצוות • מנין סדרי משנה ע"פ קבלה

מאת כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יור"ל ע"י מכון

אנכ"י

אנא נפשי כתבית יחבית
מכון לעיון ופענוח כתבי כ"ק אדמו"ר זי"ע

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושש לבריאה

שנת הקהל

תשע"ו © 2016

כל הזכויות שמורות

אנוכי

אנא נפשי כתבית יחבית
מכון לעיון ופענוח כתבי כ"ק אדמו"ר זי"ע

מכון למחקר תורני, עיון, פענוח והוצאה לאור מכתבי וכתבי-יד קודש

כ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל שניאורסאהן מליובאוויטש זי"ע

www.anochi.net | info@anochi.net | +972-54-306-2246

רוזובסקי 9/14, פתח-תקוה, ישראל

Israel

פתח דבר

לקראת שבת פרשת יתרו הננו מוציאים לאור קונטרס 'אגרת מבוארת' גליון ה', הכולל מכתבי כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ובהם הערותיו על ספרי הרה"ג רבי יונתן שטייף זצ"ל, כשביניהם מספר נושאים מענייני פרשת השבוע.

הספרים נשלחו על ידי בעל המחבר, ותמורתם שלח רבינו מספרי קה"ת כנזכר באגרות שלפנינו.

ספריו של הגר"י שטייף הינם בעלי אופי ייחודי, הן בנושאים אותם הוא מקיף, והן באופן כתיבתם ועריכתם.

הספרים הנדונים באגרות שלפנינו:

1. "חומש בראשית עם לימודי השם". הספר כולל חומש עם פירוש רש"י ושלושת התרגומים. כשעל זה נוספו:

1. הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל (ג' אלול תרל"ז-ט' אלול תשי"ח), דיין בבודפשט ומגדולי הפוסקים בארצות הברית לאחר מלחמת העולם השני. נולד בעיירה גאיא שבמורבי-מַעְהָרִין (כיום צ'כיה). בגיל 11 גלה למקום תורה, ולמד ב"ישיבה הרמה" שבפרשבורג אצל הגאון רבי שמחה בונים סופר, בעל ה"שבט סופר", בנו של ה"כתב סופר" ונכדו של ה"חת"ם סופר" זצ"ל. הי' נקרא "דער קליינער מתמיד", ע"ש קומתו הקצרה. כשהגיע לפרקו, נשא את מרת בלומה פישל, להם נולדו שני בנים ובת. הי' סמוך על שולחן חותנו מספר שנים, לאחר מכן שימש כרב בעיר גוטא, ובשנת תרע"ב התמנה לדיין בעיר אונגוואר, שם שימש דיין במשך 11 שנים. לאחר מכן עבר לבודפשט הבירה, שם כיהן כאחד מראשי הדיינים שבעיר. לאחר מלחמת העולם השני, היגר לארצות הברית. בתחילה כיהן כר"מ בישיבת נייטרא, ובשנת תש"ט נבחר לכהן ברבנות "קהל עדת יראים" (שיפ-שול, וויען), במשרה זו שימש עד פטירתו.

מספריו: ספר החיים – ירחון תורני בעריכתו (אונגוואר תרפ"ב). מצוות השם על אמונה (בודפשט תרצ"א). דרוש וחידוש – פתיחה להלכות נידה (בודפשט תרצ"ג). חדשים גם ישנים – חידושים על הש"ס, ג' כרכים (נ.י. תשי"ט-תש"כ). שו"ת מהר"י שטייף (נ.י. תשכ"ח). ועוד. רשימת ספריו המלאה מופיעה ב"חדשים גם ישנים" ע' ט' בשולי הגליון.

2. י"ל לראשונה בבודפשט בשנת תרפ"ז ב' חלקים (ח"א מבראשית עד סוף ויכולו. ח"ב עד סוף פרשת נח). נדפס מחדש ע"י נכדי המחבר, בניו-יורק תשמ"ט. חלק ב' על פרשיות שמות-יתרו, וחלק ג' על פרשיות משפטים-פקודי, יצאו לאור בהוצאות "זכרון אהרן" (ירושלים תשע"ג). טעם לשם החיבור לימודי השם, הוא ע"ש הכתוב וכל בניך לימוד ד'. וכדי שלא להזכיר השם הוי', כתבתי במקומו מלת השם, ומצינו מלת השם במקום שם הוי' בכמה מקומות בתנ"ך. (מתוך הקדמת המחבר ע' ו).

א) "המסורה", רבתא וזעירתא במילואה, עם פירוש וביאור רחב על דברים הסתומים שבה, עם מראה-מקום למצוא מקום דברי'. ב) "ספר לימודי השם", כולל הלימודים מה שיש ללמוד מפסוקי התורה בענייני עשה ול"ת, מעלות ומדות ודרך ארץ, על פי פשוטן של המקראות וע"פ מדרשי חז"ל משני התלמודים. . עם חידושים וביאורים בבירור ההלכה והאגדה. ג) "ציונים", כולל מראה מקומות בש"ס ומדרשי חז"ל על הפסוק, מלוקט מספר בית אהרן ותולדות אהרן, ילקוט שמעוני, תורה תמימה, ומספרי לימודי השם³, ונדפס בסוף כל פסוק. את ספרו זה, עיטר בהסכמות מגאוני וצדיקי הדור ההוא.

2. ספר "מצות השם", חלק א'⁴.

הספר כולל ב' חלקים ונקראים בשם "צמח צדיק". חלק ראשון כולל ביאור מצוות האמונה עם י"ג עקרים⁵. חלק שני מבאר המצוות שבין אדם לחבירו. גם מבואר בכל מצוה איזו מהפרטים מדאורייתא ומה מדרבנן⁶.

3. קונטרס דרוש וחידוש – פתיחה להלכות נידה⁷.

דרוש וחידוש שנאמר ע"י הגר"י שטייף בפני לומדי תורה ד"חברת ש"ס", פתיחה ללימוד הלכות נידה.

• •

בקונטרס זה באו המכתבים הבאים, ובשוליהם נוספו פענוחים, הערות וביאורים בדרך אפשר⁸:

---

3. כנראה הכוונה לקונטרסים שהוציא המחבר בטרם הדפיס את ספרו.

4. נדפס בפיעטרקוב תרצ"א.

5. "צדיק", רומז על מצות האמונה כענין הכתוב "וצדיק באמונתו יחי".

6. "צמח", רומז על ר"ת צדקה משפט חסד, שהן המצוות שבין אדם לחבירו.

7. בודפשט, תרצ"ג.

8. לפני כל נושא באגרות רבינו דלקמן, הוספנו כותרות בחצאי אריה, זאת כדי להקל על המעיין.

א. מכתב מיום ח' מר חשון ה'תש"י,⁹ ובו הערות על "חומש בראשית עם לימודי השם".

והוספה: חלק ממכתב כ"ק אדמו"ר בענין מצות כיבוד אב ואם בבני נח¹⁰.

ב. מכתב תשובת הגר"י שטייף זצ"ל מיום ט"ז מר חשון ה'תש"י, ובו התייחסות לחלק מהערות רבינו – המתפרסם בזה לראשונה.

ג. מכתב מיום כ"ד מר חשון ה'תש"י¹¹, ובו הערות על ספר "מצות השם", ח"א. ועל קונטרס דרוש וחדוש – פתיחה להלכות נידה.

• •

לחביבותא דמילתא, מובאים התצלומים הבאים בפרסום ראשון: (1) חלק ממכתב א' כ"ק אדמו"ר הנ"ל. (2) מכתב הגר"י שטייף אל רבינו בתשובה על אגרתו הראשונה. (3) צילום שער הספר "לימודי השם" עם חתימת רבינו בראשי תיבות. תודתנו נתונה בזה להרה"ת ר' שלום דובער לוין שי' והרה"ת ר' יצחק וילהלם שי', מספריית ליובאוויטש שבניו יורק, על עזרתם הרבה בהמצאת חומרים אלו.

כן תודתנו נתונה להנהלת הוצאת הספרים קה"ת, על הרשות המיוחדת להדפיס את האגרות.

חמישה עשר בשבט, ראש השנה לאילנות, ה'תשע"ו, שנת הקהל
שנת המאה וחמישים להסתלקות הילולא של אדמו"ר ה"צמח צדק"
פתח-תקוה, ארץ-הקודש

מערכת מכון אנכ"י

9. אגרות-קודש חלק ג ע' רה.

10. נדפס בלקוטי-שיחות ח"ה ע' 406 הערה 133. הובא כאן בשינויי עריכה קלים, והוספות מלקוטי-שיחות שם ע' 154 ואילך (מתוך שיחה ששולב בה מכתב זה). ויש לברר תאריך מכתב זה ומקורו (שלא צויין בלקוטי-שיחות שם).

11. אגרות-קודש חלק ג ע' ריג.

תוכן העניינים

מכתב א 7

הערות לספר "לימודי השם" על פרשיות בראשית ונח

א"ב רבתי וזעירי, בחמשה חומשי תורה בלבד או בכל התנ"ך / הסדר בבריאת העולם – זמן, היולי, שמים וארץ, תיווך ב' הדעות בזה / אימתי נברא הזמן / גדר בן נח בקידוש ה' / גדר בן נח בכיבוד אב ואם / הזכרת שם ישראל מומר וספריו

הוספה..... 16

גדר מצות כיבוד אב ואם בבני נח

מכתב ב 19

תשובת הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל

בעניין הזכרת שם ספר שנכתב ע"י גוי וישראל מומר

מכתב ג 21

הערות לספר "מצוות השם"

מנין תרי"ג מצוות / מצוות ידיעת ה' או אמונת ה' / אנכי במספר המצוות / בני נח – אם נצטוו על השיתוף / עיקר תחיית המתים / צער בעלי חיים מדאורייתא

הערה ל"דרוש וחידוש להלכות נידה"

מנין סדרי משנה ע"פ קבלה

תצלומים, כתבי-יד וכתבי-יד-קודש..... 29

מכתב א

הערות לספר לימודי השם

ב"ה, ח' מר חשון, ה'תש"י

הרה"ג הו"ח אי"א נו"מ זקן ויושב בישיבה¹ וכו' מהור"י שי'

שלום וברכה!

באתי בזה לאשר קבלת ספריו עה"ת ע"פ בראשית נח, וכמדובר נשלח לו בחבילה בפ"ע ספרים מהוצאותינו בזמן האחרון, והם ספר טעמי המצות להצ"צ² והקונטרסים סט-עב³ אשר לכ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א.

ובטח למותר לבקשו, שאם ימצאו עוד מספריו טופסים כפולים לשלחם ע"י עו"ר⁴, ומוכן שיושלח לכת"ר עוד ספרים היו"ל על ידינו, ות"ח על העבר ות"ח על להבא.

ולחביבותא דמילתא, הנה תיכף לקבלת הספרים עברתי בין הדפים, ואבוא בזה באיזה הערות, אף שאני אמרתי בחפזי⁵, כי אין הזמן גרמא להאריך כדרוש.

---

1. ע"פ יומא כח, ב.

2. ספר דרך מצוותיך, לכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, קה"ת שנחאי ה'תש"ו (צילום מהדורת הוצאה ראשונה, פולטבה תרע"ד). ראה הקדמת כ"ק אדמו"ר זי"ע להוצאת תשי"ג, וב"תולדות הצ"צ", שם ע' ריב.

3. נדפסו לאח"ז בספר המאמרים ה'תש"י (ברוקלין תשי"א) ע' 91-3.

4. עושי רצונו.

5. ע"פ לשון הכתוב תהלים קטז, יא.

[א"ב רבתי וזעירי, בחמשה חומשי תורה בלבד או בכל התנ"ך]

א) בתחילת ספרו. במסורה דא"ב רבתי, במש"כ במגורת שלמה שסותר למסורה דדה"י, וכותב שלא הי' לעיני המנו"ש המסורה שלנו. – הס' מנו"ש אינו אצלי, אבל לפענ"ד ברור, שיש שתי שיטות בא"ב רבתי (וכן גם בא"ב זעירי): א) דהא"ב הנ"ל נמצאו במקרא לבדו. ב) דהא"ב הנ"ל מפוזר ע"פ כל התנ"ך. ואולי אפ"ל דתלוי בשתי הדעות דאלמלא חטאו אבותינו אם הי' ניתן להם רק מקרא וס' יהושע (נדירים כב,

---

6. במסורה (ע' א): בראשית, בית רבתא מאותיות גדולות דמשתמשי בהו. ובהערה א, כתב המחבר: כן הוא ב"מסורה רבתא" מערכת א' סימן רכ"ז, שמונה והולך כל האותיות רבתא שבתורה, נביאים וכתובים, ונמנה עמהם ב"ת דבראשית, וז"ל אלפא ביתא מאותיות גדולות שבקריאה [ר"ל שבכל התנ"ך] (והולך ומונה כל האותיות רבתי שבתנ"ך מספר הנ"ל).

בסוף הערה זו (ע' ג) כתב: ועיין בספר מגורת שלמה שהביא שיש סתירה ממסורה דכאן עם המסורה דדברי הימים [וז"ל: הנה המסורה גדולה דין, וריש דברי הימים, סתנן אהדי בענין הרבתי בכמה מקומות . . . הנה משתי המסורות למדנו כי כל הא"ב רבתי הוא בכל התנ"ך ולא בתורה לחוד, ולא כמו שנוהגין הסופרים דזמנינו לעשות כל הא"ב רבתי בתורה וכו']. . . אמנם כנראה לא הי' לפניו כ"א המסורה שנדפסה סביב להחומשים, והמה נלקו בחסר ויתיר, כמה שהעיד [ר' אליהו] הבחור בספר מסורת המסורה. ובמסורה שלפנינו נמסר כל הא"ב רבתא בתורה, ויש עוד כמה אותיות רבתא שלא הזכיר בס' מגורת שלמה כלל, ולפנינו הוא בשלימות, אלא שהסופרים אין נוהגין בכל האותיות הכתובים כאן לכותבן באות רבתא. וצריך לומר לפי שיש כמה שיטות בזה, כמו שנראה במסורה הנוספת בח"ג כשהביא האותיות רבתא, כתבו בשם יש אומרים ויש אומרים, ואין הכרעה ברורה בזה עד יבוא מורה צדק ויגלה הנסתרות שבתורה.

[ה"המסורה הנזכרת כאן, ולקמן בהערה, היא ה"מסורה גדולה ומסורה קטנה" (ה"גדולה" היא המסורה המלאה, וה"קטנה" היא תמצית עיקרי הגדולה). מפעלו של יעקב בן חיים אבן אדוניו מטוניס, מי שהי' המהדיר הראשון של התנ"ך במהדורת "מקראות גדולות" (ונצ'י רפ"ה-רפ"ו), ונדפסה על הגליון].

7. מגורת שלמה. מאת רבה של דובראוונא, רבי אורי שרגא פייביש ב"ר שלמה זלמן ז"ל (דובראוונא תקס"ד), והוא "פירוש חדש על מסורה גדולה ומסורה קטנה, עם מראה מקומות בכל התנ"ך, ותיקון הטעויות מה שלא היו מלפנינו". נדפס לראשונה על חמשה חומשי תורה ומפרשים נוספים, ובו גם ביאור בשם "מנחת כליל" מאת המחבר, והוא "ביאור חדש על הגהת התורה, בדין מלא וחסר ונקודות וטעמים וכל כוונתיהו" [נדפס בדובראוונא . . . במצות ובהוצאות הרב המאור הגדול כבוד מוהר"ר א"ש פייבוש אב"ד דקהלתנו יצ"ו].

ב⁸). או [שאעפ"כ] היו ניתנים כל הכ"ד ספרים (ראה עיון יעקב על הע"י שם⁹)¹⁰. וס' יהושע אינו נוגע בנדו"ד, כי אין בו אותיות משונות (ראה מנחת שי יהושע יד, יא¹¹).

[הסדר בבריאת העולם – זמן, היולי, שמים וארץ, תיווך ב' הדעות בזה]

ב) שם בחלק לימודי השם ס"ק א, שבראש כל מעשה נבראו השמים והארץ, ובס"ק ב' ג' שנבראו חומר היולי ושהזמן הוא נברא¹². וא"כ הוא סותר למש"כ בסק"א, דפשיטא דסדר הקדימה הוא: זמן, חומר היולי שמים וארץ¹³. ואם הדיוק הוא בראש

8. בגמ' שם: אלמלא (לא) חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד. וברש"י (ד"ה מפני): ולפי שבעטו וחטאו, נוסף להם רוב חכמה שאר הספרים.

9. אפשר למד כן מדכתיב בסוף יהושע (כד, כו) "ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלקים", משמע שזה הספר לבד הי' שייך לספר תורה ותו לא. ולא ס"ל כאותן מ"ד דפליגי בהאי קרא בפרק אלו הן הגולין [וס"ל שהפסוק "ויכתוב יהושע" מתייחס לשמונה פסוקים אחרונים שבתורה, ולא לספר יהושע]. . . וק"ק למ"ד בפ"ק דב"ב דמשה כתב ספרו וספר איוב, משמע שגם ספר איוב ניתנה בימי משה. . . ונראה ג"כ דפליגי אהא דאיתא במדרש וברש"י על הפסוק (תשא לא, יח) אל משה ככלותו מה כלה מקושטת בכ"ד מיני קישוטין אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים.

10. כוונת הדברים: ישנם שתי שיטות האם כל אותיות הא"ב רבתי נמצאים רק בתורה או בכל התנ"ך. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך אותיות סעיף ד (כרך א, ע' תט. וש"נ): במסורה גדולה קבעו שבכל התנ"ך נמצא א"ב שלם של אותיות גדולות. . . ויש שכתבו שבתורה בלבד יש א"ב של אותיות גדולות. . . ויש שכתבו שאף בנביאים וכתובים יש א"ב של אותיות גדולות. . . אף אותיות קטנות נמצאות בתנ"ך כל הא"ב.

11. במנחת שי על התיבה "ככח": במקצת דפוסים כ"ף ראשונה רבתי, מה שאין כן בדפוסים ישנים ובספרים כתב יד, גם לא ראיתי גדולה בשום נוסח מאלפא ביתא דאותיות רבות.

12. בפירושו "לימודי השם" בתחילתו (ע' א): יסוד האמונה. . . לידע ולהאמין שהקב"ה חידש העולם ובראה מאין ליש, ובראש כל מעשה ברא. . . את השמים ואת הארץ. ובסק"א: משמעות הכתוב ששמים וארץ היו ראשית כל הנבראים ולא הי' שום דבר נברא קודם להן.

בס"ק ב (ע' ז): בראשית. [חומר היולי] להאמין שהקב"ה ברא חומר היולי. ובהערה: כן כתב הרמב"ן כאן, שהקב"ה ברא חומר אחד יסוד דק שהוא מוכן לקבל צורה, וממנה יצר ועשה והמציא הכל, והלביש צורות ותיקן אותם, וזה החומר הראשון אצל היוונים היולי.

בס"ק ג (ע' יב): בראשית. [הזמן] לידע שהזמן עצמו הוא מחודש ונברא. ובהערה: הזמן נברא קודם בריאת כל חלקי המציאות, ואח"כ נבראו כל חלקי ההווה התלויים בזמן, והוא מקיף אותם כי מבלעדי הזמן לא יצוייר ראשית ואחרית והווה.

13. כוונת הדברים: מכיון שבסק"ב-ג כולל בין הנבראים גם את הזמן וחומר ההיולי, הרי זה סותר לדבריו בסק"א ששמים וארץ הם ראשית כל הנבראים ולא קדם להם שום דבר, שהרי פשוט שהזמן והחומר ההיולי קודמים לבריאת שמים וארץ.

כל מעשה דוקא, א"כ הד' יסודות קדמו לארץ¹⁴ וכמוש"כ ברמב"ן¹⁵, ולהעיר, דברמב"ן כתב דשני חומר היולי היו אחד לשמים ואחד לארץ, והועתקה דעתו בעץ חיים שער קיצור אבי"ע רפ"י¹⁶. ועייג"כ רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ג¹⁷. והנה מלבד דקושי גדול לומר דבריאה הראשונה היתה שני דברים¹⁸, צע"ג איך ליישב זה עם משנ"ת בע"ח ש' דרושי אבי"ע פ"א דהנמשל על חומר ההיולי הוא ספירת הכתר ומבאר בחומר ההיולי רק דהארץ¹⁹.

14. כוונת הדברים: אם כוונת המחבר, לומר ששמים וארץ הם ראשית כל הנבראים רק ביחס לנבראים מוחשיים (כלשונו בפירוש לימודי ה' "בראש כל מעשה ברא"), הרי גם זה אינו, כי ד' היסודות קדמו לארץ.

15. ברמב"ן עה"פ "בראשית ברא" (בראשית א, א): הקב"ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת. . הוציא מן האפס הגמור המוחלט יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא כוח ממציא, מוכן לקבל הצורה, ולצאת מן הכוח אל הפועל, והוא החומר הראשון, נקרא ליונים היולי. ואחר ההיולי לא ברא דבר, אבל יצר ועשה, כי ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותן. ודע, כי השמים וכל אשר בהם חומר אחד, והארץ וכל אשר בה חומר אחד. והקב"ה ברא אלו שניהם מאין, ושניהם לבדם נבראים, והכל נעשים מהם. והחומר הזה, שקראו היולי, נקרא בלשון הקדש תוהו. . כי לא לבש צורה שיתפס בה השם כלל. . והצורה הנלבשת לחומר הזה נקראת בלשון הקודש בהו. . דבר שיש בו ממש. . והארץ תכלול ארבעה היסודות כולם, כמו ויכולו השמים והארץ וכל צבאם (לקמן ב, א) שתכלול כל הכדור התחתון. . בבריאה הזאת, שהיא כנקודה קטנה דקה ואין בה ממש, נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ. . וכך אמרו רבותינו (ב"ר א, יד) את השמים לרבות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות, ואת הארץ לרבות אילנות ודשאים וגן עדן.

ובאופן מפורש יותר, נמצא בדרשת "תורת ה' תמימה" להרמב"ן (במהדורת ספרקה, תשס"ט – פ"ז סל"ח): בהמצאה ראשונה שהמציא ברא שמים וארץ, כי ברא היולי לזה והיולי לזה, לומר שאין יסודם אחד.

16. בעץ חיים שם (שער נ): עולם הגלגלים. . נקרא שמים, וד' יסודות הנקרא ארץ ויש לשניהן חומר וצורה. . וחומר של שניהן הוא פשוט לבדו ואינו מורכב מכולם יחד אלא חומר כל יסוד או גלגל הוא פשוט לבדו. ושני חומרים הנזכר[ים] הנקראים חומר הראשון ונקרא "היולי", להיותו פשוט. וחומר הארץ נקרא "תוהו" כי אין ניכר בו ציור מה ענינו עד שיורכב. . ואחר שקנה הצורה שהוא הנפש נקראים החומר והצורה יחד בשם "בוהו", ואז נתהו הד' יסודות ארמ"ע בחומר וצורה, ואז נקרא בוהו יחד שניהן, כי בהיות חומר הארץ לבד בלי צורה נקרא "תוהו" כנ"ל, ולפי שחומר השמים הוא זך יותר לא נקרא תוהו כחומר הארץ, והרי בארנו בחינת העולם בעצמו כלול מהחומר פשוט וצורה פשוטה, שהם הגלגלים הנק' שמים, וכן גם כן הארץ שהוא ד' יסודות.

17. ברמב"ם שם הלכה י': ברא הא-ל למטה מגלגל הירח גולם אחד שאינו כגולם הגלגלים. וברא ארבע צורות לגולם זה ואינן כצורת הגלגלים ונקבע כל צורה וצורה במקצת גולם זה. צורה ראשונה צורת האש. . צורה שני' צורת הרוח. . צורה שלישית צורת המים. . צורה רביעית צורת הארץ נתחברה במקצתו ונהי' משניהם גוף הארץ.

18. כי בפשטות "בריאה הראשונה", משמעה בריאה יחידה.

19. בע"ח שם (שער מב): כתר הוא דוגמת החומר הקודם הנקרא היולי שיש בו שורש כל הד' יסודות בכח ולא בפועל ולכן נקרא תוהו.

אבל ידוע די"א דחומר היולי אחד לשמים וארץ²⁰. וי"ל דתלוי בשתי הדעות בבראשית רבה פי"ב יא ועיי"ש ביפ"ת ובמו"נ ח"ב פכ"ו ואכמ"ל²¹.

[אימתי נברא הזמן]

ג) שם²². שהזמן הוא מחודש¹²; ומביא קושיא הידועה ממרוז"ל²³ שהי' סדר הזמנים קודם לזה. והנה כל התירוצים שנאמרו בזה אין מבארים שינוי הל' סדר זמנים.

20. ראה פירוש "מעשי ה'" לרבי אליעזר בן אלי' הרופא (סוף פ"ב – ד"ה ואחרי ראותך): וכדי לסלק המחשבה אשר חשבה קצת שברא היולי אחד לשמים והיולי אחד לארץ, לכן אמרה תורה "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", כאילו אמרה בראשית אחד, ברא שמים וארץ, לא בשני ראשיות (וראה שם פ"ג ד"ה "והארץ היתה תהו").

וראה ספר "תולדות יצחק" (קארו), בתחילת פירושו עה"ת, שהביא דעת הרמב"ן ומקשה עליו כו"כ קושיות וחולק על דעתו. וראה הקדמת הראב"ד לספר יצירה בראשיתה: וכבר נודע בחכמת הפילוסופים האלקיים כי יש חומר אחד מצוי. . . והוא הנקרא בלשון יון היולי. . . והוא התחלת וראשית כל הנמצאים, וכל הנמצאים מכתר עליון ולמטה לא נמצאו כולם אלא מאמיתת מציאותו.

וראה שפע טל (שער שלישי פרק עשירי בתחילתו): לא שיהי' לד' יסודות. . . כדעת קצת הפילוסופים שאמרו והם שני חומרי היולי, שמאחד נעשה עולם הגלגלים ומאחד עולם השפל. . . לאפוקי מדעת הפילוסופים שאומרים שני חומרים. ע"ש.

21. בב"ר שם: רבי אליעזר אומר, כל מה שיש בשמים ברייתו מן השמים, כל מה שיש בארץ ברייתו מן הארץ. . . רבי יהושע אומר כל מה שיש בשמים ובארץ, אין ברייתו אלא מן השמים.

בפירוש יפה תאר: נראה דבהא פליג עם ר"י, שר"א סובר. . . שבתחלת הבריאה ברא ב' עצמים קטנים יש מאין, הא' היולי לשמים והב' היולי לארץ, ואח"כ ברא מזה השמים וצבאם ומהאחר הארץ וצבא' . . . אמנם דעת ר"י שלא נברא בתחלה אלא חומר א'. . . ההיולי. . . וממנו ברא השמים, ואח"כ ברא ממנו הארץ וכל אשר עלי', וכולם חומר אחד משותף.

במורה נבוכים (סוף פכ"ו – הובא גם ביפ"ת): שחומר השמים בלתי חומר הארץ, ושהם שני חומרים נבדלים מאוד. . . וכבר שנה ר"א זה הענין בעצמו. . . היותם שני חומרים עליוני ותחתוני, ושאינן חומר הכל אחד. ובהמשך דבריו מביא דברי המדרש ומפרש כנ"ל שהם ב' חומרים אחד לשמים ואחד לארץ.

22. הבא לקמן נידון באריכות רבה, באגרת-קודש רבינו – הערות לספר "סוד מרע ועשה טוב" (אגרות-קודש ח"א ע' רצב ואילך), וכאן נוגע בנקודת הדברים בקיצור רב ביותר. הדברים יבואו בעז"ה ב"אגרת מבוארת" להערות אלו.

23. בפירוש לימודי השם ע' יג (בהמשך למובא בהערה 12): לכאורה נמצא מאמר במדרש רבה (רפ"ג, ח) שמורה כנגד זה, והוא מה שנזכר. . . עה"פ ויהי ערב (בראשית א, ה), שבא ללמד שהי' סדר זמנים קודם לכן. אמנם במקומו שם הבאתי בשם המ"ר שפי' שהכוונה על אותם הימים שקודם שנתלו המאורות שג"כ הי' לפני הזמן קצוב שיעור מדת יום ושיעור מדת לילה, וא"כ אין הכרח לומר שנמצא חולק על פרט של האמונה הלזה.

ויפה מתורץ ומבואר בס' המצות להצ"צ מצות האמנת האלוקות פי"א²⁴. וע"פ משנ"ת שם מובן, דגם הזמן הבלתי משוער הוא מחודש ונברא²⁵. וד"ל.

[גדר בן נח בקידוש ה']

(ד) בסוף ח"ב. שקו"ט אם ב"נ מחוייב בקדה"ש וראיתו מנסיון א"א באור כשדים²⁶. – והאריך בזה מהרימ"ט ס"פ תולדות ובפרשת דרכים דרך האתרים ד"ב²⁷.

24. בדרך מצוותיך שם (נז, ב) לאחר שמבאר שזמן מורכב מחלקים קטנים גבוליים, ומגבול אי אפשר שיהי' בלי גבול, ומוכרח איפוא, שלא הי' הזמן מעולם, וגם כיון שהזמן נוסף עוד, נמצא שנעשה בלי גבול יותר גדול, וזה א"א: והנה התבאר שהזמן הוא נברא ומחודש מאין ליש ככל הברואים, והוא ית' הי' לבד בלי בחי' זמן ואפי' המשך הבלתי משוער ע"י הגלגל כזמן שלנו לא הי' ח"ו, כי סוף כל סוף הרי הוא מתחלק לחלקים גבוליים ובהכרח שהוא בע"ג וא"כ הוא מחודש כנ"ל אלא הי' למעלה מעלה עילוי רב ממצאות שבזמן ואיך ומה הוא נעלם מאתנו כמו שעצמותו ית' נעלם, אבל יודעים אנו בברור שכן הוא וזהו מעין ידיעת המציאות ולא השגת המהות. . וכמו . . שהמקום ר"ל אפי' הריקות שבחלל העולם מוגבל שהרי הוא מתחלק לחלקים לאמות וטפחים ואצבעות כו' וכן"ל, והנה המציאות שלמעלה, מגלגל הט' מושלל ממצאות מקום כמו מציאות הריקות שבחלל העולם שזהו המקום באמת וכיון שאינו שם יתפלא המשכיל על מהות המציאות שהוא איך יכול להיות בלי מקום שכל גשם שבועלם השפל מדצח"מ א"א להיות עומד אלא במקום שהוא הריקות הנ"ל וע"כ מ"מ כן הוא וזהו ידיעת המציאות ולא השגת המהות, וכמ"כ הוא על המציאות שבלתי זמן אנו יודעים ברור מציאותו הנ"ל ולא השגת מהות, וזהו לא יפלא כלל כי כמו שאין המקום מחוייב אלא לגשמי והרוחני אינו בערכו כמ"כ הזמן כו'. וראה שם רפי"ב (נח, ב): שהוא [ית'] למעלה מן הזמן לגמרי ואפי' מן המשך הבלתי משוער.

25. ראה ספר עיקרים (לרבי יוסף אלבו – מאמר ב פי"ח), שמבאר ב' ענינים ב"זמן": (1) "זמן המשוער ונמדד", והוא הזמן שלנו, שיש בו קדימה ואיחור. (2) "המשך הבלתי משוער" שאין בו קדימה ואיחור; ובחינה זו איננה תלוי' בנבראים, כ"א נמצאת תמיד טרם מציאות נברא, ואין לה תיכלה גם אחר מציאות העולם.

26. בלימודי השם עה"פ (נח יא, כח) "וימת הרן . . באור כשדים" (ע' תקסה): אברהם אבינו מסר נפשו שלא לעבוד ע"ז והושלך לתוך כבשן האש.

ובהערה א: כנזכר בתרגום יונתן . . ונרמז זה גם בפסוק שלפנינו במילת אור כשדים, שהוא מלשון אור. ומוכח מזה שגם ב"נ מוזהר למסור נפשו על זה. ועיין סנהדרין (עד, ב) שנסתפק הש"ס אם ב"נ מוזהר על קידוש השם. ועיי"ש בתוס' (עה, א ד"ה ואם) . . ואפשר שבפרהסי' מוזהר . . אבל לא בצנעא . . ובתירוצי השני כתב דנפשוט האבעיא דבכל עניין אינו מוזהר, וכן פסק הרמב"ם (פ"י מהל' מלכים ה"ב) דב"נ אינו מוזהר על קידוש השם. ולפ"ז צ"ע מא"א שמסר נפשו על קה"ש . . וצ"ל דאדם גדול שאני . . ובודאי שזמנו של א"א צרכי' לכך ללמוד לבני אדם האמונה בהש"ת וע"כ מסר א"א נפשו על קה"ש. ולמ"ד דס"ל דא"א והאבות יצאו לגמרי מדין בן נח אפילו לקולא, א"כ בלא"ה א"ש במה שמסר א"א נפשו על קידוש השם, שהוא חשב עצמו כישראל לכל דבר.

27. בפרשת דרכים שם (לבעל המשנה למלך): ודע דמשמע לי דהא דאמרינן דבן נח אינו מצוה על קדושת השם, היינו דווקא בעבודה זרה וגילוי עריות, אבל בשפיכות דמים יהרג ואל יהרוג. ע"ש באריכות דבריו. ושם גם מביא דברי רבי יוסף מטראני.

וראה לקוטי-שיתות ח"ט ע' 12 הערה 63, וש"נ. והערת רבינו בספר המאמרים תש"ט ע' 122.

[גדר בן נח בכיבוד אב ואם]

ה) שם שקן"ט אם ב"נ מצווה על כבוד או"א²⁸, ויעויין סנה' (נו, ב) עשר מצות כו' שבע שקבלו ב"נ והוסיפו עליהם דינים ושבת וכבוד או"א כו' הוסיפו בדינים מבעי' לי' כו' – משמע דלא נצטוו ב"נ ע"ז²⁹.

ובמ"ד שהביא שם: לך אני פוטרך מכיבוד או"א ואיני פוטר אחר מכיבוד או"א – לכאורה בלאה"כ אינו מובן הסיום ואיני פוטר אחר, דמהיכא תיתי לומר דיפטור אחר כיון שמתחיל לך אני פוטרך, וכי קס"ד שתיבטל מצות כבוד או"א לגמרי.

ונ"ל הפירוש: לך אני פוטרך לגמרי, ובמילא אינך צריך לחזור לחרון אחר קיום הצווי לך כו'. אבל איני פוטר אחר, אף שיהי' דומה לנידון דידך, שיניח אביו ע"פ ציווי, הנה בכ"ז אם יתעכב לאחר קיום הצווי יענש ע"ז, כי לא נפטור מכיבוד או"א,

---

28. בלימודי השם עה"פ (נח יא, לב) "וימת תרח בחרן" (ע' תקסח): לידע שהרשעים בחייהם קרוים מתים.

ובהערה ב: כדאמרינן במ"ד ריש פ' לך לך . . . שעפ"י חשבון עוד חי תרח ס"ה שנים אחר שהלך א"א ממנו, אלא בתחלה אתה דורש שהרשעים קרוים מתים בחייהם לפי שהי' א"א מפחד ואומר – אצא ויהיה מחללין בי שם שמים, שיאמרו הניח אביו והלך לו לעת זקנתו, א"ל הקב"ה לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם ואין אני פוטר לאחר מכיבוד או"א . . . ונראה שהכוונה הוא שלפי שנחשב תרח כאילו מת, והיינו ע"י שהי' רשע ושוב פטור א"א מלכבדו . . . אמנם שיטת הרמב"ם (פ"ו ממרים) דגם באביו רשע הבן מצווה לכבדו . . . ונראה דאדרבה ממ"ד שלפנינו יש ראי' להרמב"ם ממה דאמרינן דא"ל הקב"ה לאברהם לך אני פוטר ואין אני פוטר לאחר מכיבוד או"א, שלכאורה הוא דבר מיותר, דפשיטא דאין אחר פטור מכיבוד או"א, ואיך ס"ד לפטור לאחר ממצות כיבוד או"א? אמנם לפי מש"כ א"ש, דהכוונה לומר דלאחר אין אני פוטרו אפילו בכה"ג כשאביו רשע כמו תרח, ומוכת מכאן שגם באביו רשע, הבן חייב לכבד אביו . . . ועכ"פ מוכח מכאן שגם ב"נ מצווה במצוות כיבוד או"א, דהא קאמר הקב"ה לך אני פוטר ואין אני פוטר לאחר מכבוד אב. וצע"ג מהא דאמרינן (נזיר סא, א), במי שמוזהר על כיבוד או"א יצאו כותים כו', דמוכת בהדיא דב"נ אינו מוזהר על כיבוד או"א . . . ואולי זה דווקא ממתן תורה ואילך, אבל קודם למתן תורה גם ב"נ היו מוזהרין כיון שהיא ממצוות שכליות.

וראה בכ"ז – לקוטי-שיחות ח"ה ע' 6-154; 160 ואילך ובהערות. חל"ו ע' 95. ובהוספה דלקמן.

29. דינין בני נח איפקוד? והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם. דינין דכתיב (בשלח טו, כה) שם שם לו חוק ומשפט, שבת וכיבוד אב ואם דכתיב (ואתחנן ה, טז) כאשר צוך ה' אלקיך . . . אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות, אכתי והוסיפו בדינין מבעי' לי? אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא להושיב בית דין בכל פלך ופלך וכו'.

כוונת דברים: לא ניתן לחלק כדברי המחבר שקודם מ"ת היו בני נח מחויבים בכיבוד אב ואם, שכן מפורש בגמרא שישראל נצטוו על כיבוד אב ואם במרה. ומדגיש זאת בציטוט משקן"ט הגמ' לגבי דינין, שעליהם נצטוו ב"נ קודם מ"ת, והגמ' מבררת מה התחדש בציווי לבני ישראל, ואילו ב"נ היו מצווים על כיבוד או"א קודם מ"ת, הייתה הגמ' דנה גם בזה.

אלא שלשעה נדחת הכיבוד מפני ענין אחר. ונרמז בזה ענין יעקב דמגלה ספ"ק³⁰. וע"פ הנ"ל מתורץ ג"כ, הא דיצא מחרן בפעם השני' אף שכבר קיים הצווי לך לך ביציאתו הראשונה³¹, ועפכ"ז אין מרז"ל זה ראי' לחיובי דב"נ בכלל, כי הוא מדבר בהאבות³².

מצוה דתליא בסברא אם ב"נ מוזהר בה – ראה שדי חמד פאת השדה כללים ג' סוסק"ו³³.

החותם באיחול כט"ס

הרב מנחם שניאורסאהן

30. במגילה שם (יז, א): ארבע עשרה שנים היה עבר לא חשיב להו, דתניא ה' יעקב בבית עבר מוטמן ארבע עשרה שנה. . יצא משם ובא לו לארם נהרים. . מנלן דלא מיענש דתניא נמצא יוסף שפירש מאביו עשרים ושתים שנה כשם שפירש יעקב אבינו מאביו. . אלא ארביסר דהוה בבית עבר לא חשיב להו סוף סוף דבית לבן עשרין שנים הויין, אלא משום דאשתהי באורחא תרתין שנים.

31. ראה פירוש דעת זקנים מבעלי התוספות עה"פ "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" (לך יב, ד): וקשה שהרי ברית בין הבתרים ה' לאחר יציאתו מחרן, ובפרשת בא (יד, מ) . . [על] קרא דויהי מקץ שלשים שנה. . פירש רש"י שיש שלשים שנה מברית בין הבתרים עד שנולד יצחק, ואברהם ה' בן מאת שנה כשנולד יצחק, ואם כן לא ה' אברהם בין הבתרים כי אם בן שבעים? וצריך לומר ששתי יציאות היו, בפעם ראשונה כשה' בן שבעים. . ומיד היתה ברית בין הבתרים. . ונמצא שלא ה' כי אם בן שבעים באותו שנה, ואחר ברית בין הבתרים חזר לחרן ושהה שם חמש שנים ויצא. ועל אותה יציאה קא מהדר קרא ואברם בן חמש שנים. וכן מצאתי בסדר עולם בפירוש וכו'.

וראה לקוטי-שיחות חט"ו ע' 202 הערה 23, שזה שהקב"ה אמר לאברהם אבינו "לך לך", ה' בפעם השני' ולא הראשונה. וצ"ע.

32. כוונת הדברים: לא ניחא לרבינו בפירוש המחבר שכוונת המדרש לומר שרק אברהם נפטר מכיבוד אביו רשע משא"כ אדם אחר, ומסקנתו מכאן שגם בני נח מחוייבים במצוות כיבוד אב וא"א. אך רבינו מדייק בלשון המדרש, ולא רק בתוכן הענין, דמכך שאמר הקב"ה "לך אני פוטרך" כבר משמע שרק אברהם נפטר, וע"כ בהכרח לומר שכוונת המדרש "ואני פוטר אחר" היא כגון אברהם אבינו ממש, ולא בדמיון בענין חיצוני (כגון שאביו רשע), אלא למי שקיבל ציווי הפוטרו מכיבוד אב ואם, ורומז ליעקב וכו'. ולפי זה מסיים שאין להוכיח מכאן מאומה לענין חיוב בני נח בכיבוד אב וא"א.

33. בפאת השדה שם (כרך ת, סוף סימן קטן ז', אות ל, ע' 3226): מילתא דתלי בסברא גם בבני נח אזלינן בתרה וכו' ("ולא יכלתי לעיין היטב במשנה למלך. . והחיפוש קשה לכאב עיני").

לכאורה ציון זה בא בהמשך למש"כ המחבר שקודם מ"ת גם ב"נ היו מוזהרין על כיבוד אב וא"א, כיון שהם מצוות שכליות. ולהעיר מרשימת רבינו "צדקה מן העכו"ם" ריגא תרפ"ט (חוברת קנט), שכאשר גוי מקיים מצווה שלא נצטווה בה, מפני שכך ציווה הקב"ה, הרי הוא בגדר "מחדש דת ועושה מצות לעצמו" ("שאין מניחין אותו"), אך מה שמצינו שדמה בן נתינה קיבל שכר על כיבוד אב ואם, "עשאו דמה בן נתינה מפני חיוב השכל ותורת המוסר ולכן שיבחוהו".

דרך אגב גינצבורג שמזכיר בהקדמתו³⁴ הי' משומד ואיזה זמן גם מיסיאָנער. ולא
באתי רק להעיר.

---

34. בהקדמת הספר (עמוד ה), מפרט רשימת הספרים עליהם התבסס בעת שכתב חיבורו, ומזכיר את ספר "המסורה", ע"פ כת"י עתיקים בהוצאת ד. גינזבורג. וראה לקמן מכתב ב, תשובת המחבר אל רבינו.

הוספה

גדר מצות כיבוד אב ואם בבני נח

[על הפסוק¹ "ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה", כתב רש"י: לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והי' שם יותר מששים שנה . . . הרי קמ"ה לתרח, כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה, ולמה הקדים מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם? שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו², לפיכך קראו הכתוב מת. עכ"ל.]

וקשה, דלכאורה מצות כיבוד אב ואם נצטוו רק במרה³, וא"כ מה פירוש דברי רש"י שיאמרו שאברהם לא קיים כבוד אביו? וי"ל ביאור הדברים בזה, ובהקדים בירור מה שמצינו לכאורה ענייני כיבוד אב קודם מתן תורה]

מענין חם כפשוטו של מקרא שלא הי' רק וירא גו' – בזיון (ב"ר פל"ו ו. פרדר"א פכ"ג. פירש"י בראשית ט, כג) ובתואל ולבן (פירש"י בראשית כד, ג) – אין ראי' כ"כ, כי בנוד"ד המדובר בכיבוד, ובהם המדובר בבזיון⁴ (וראה רמב"ם הל' ממרים

1. נח יא, לב.

2. דאף שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה (קידושין פב, א), הרי: א) יש דעות שהאבות קיימו כל התורה רק בארץ ישראל (רמב"ן בראשית כו, ה), וכאן הניח אברהם את אביו בחרן. ב) אברהם קיים כל התורה מעצמו ללא ציווי מהקב"ה, וא"כ אנשי חרן ושאר אומות העולם, אינם יכולים לתבוע מאברהם לקיים מצוות התורה קודם שניתנה. (ע"פ לקוטי-שיחות ח"ה ע' 7-406, ואגרות-קודש חכ"ג ע' שג).

3. ראה סנהדרין נו, ב: עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם.

4. כוונת הדברים: במעשה דחם נאמר (נח ט, כב) "וירא חם . . . את ערות אביו", וראה רש"י שפירש: "וחם שבזה את אביו וכו'". ועד"ז בבתואל נאמר "ויען לבן ובתואל" ובפרש"י: "רשע הי' וקפץ להשיב לפני אביו", דלכאורה מכאן יש ראי' שב"נ חייב בכיבוד אב ואם. אבל י"ל שבב' מקרים אלו מדובר רק בבזיון האב, ולא בכבודו, שדבר זה אסור לבני נח, משא"כ בכיבוד אב אינם חייבים. ולכן אין ראי' מכאן, כי בנידון דאברהם ותרח מדובר בכבוד אב.

וכן הוא בפירוש בבראשית רבה: אמר הקדוש ברוך הוא לחם, אתה בזית ערות אביך וכו'.

פ"ה, הי"א⁵. חידושי רעק"א יו"ד סי' רמ"א⁶ – דחמיר כ"כ עד: א) שאפילו ברמיזה; ב) שארור מפי הגבורה⁷.

וי"ל (בנוגע לב"נ) שהוא בגדר שפיכת דמים – דאזל סומקא (ב"מ נח, סע"ב. וראה לקמן שם דילפינן מתמר (שלפני מ"ת))⁸.

- כן להעיר אשר פשט הכתוב (משלי ל, יז) עין תלעג לאב גו' יקרוה עורבי נחל גו', משמע שזהו ענין "טבעי" (ראה עירובין ק, סע"ב: היינו למדין. וברש"י שם: שנתן כו' להורות לנו¹⁰). ואינו שייך למקבלי התורה דוקא, כ"א לכל בנ"א¹¹.

אבל בפרקי דר"א הלשון הוא: נכנס חם ומצא לערות אביו ולא שם על לבו מצות כבוד אב, דלכאורה מכאן משמע שישנה למצות כיבוד אב קודם מתן תורה? ויש לומר: א) שלשון "מצות" הוא שיגרא דלישנא. ב) מכיון שזה נכלל במצות דינין, שייך גם על זה הלשון "מצוה". ולהעיר מחולין צב, סע"א: שלושים מצות שקיבלו עליהם בני נח – וראה בספר עשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ג פכ"א) שביאר דהם פרטים בו' מצות ב"נ. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך ב"נ, ובנספח שבסוף הכרך. (ע"פ לקוטי-שיחות ח"ה ע' 161 הערה 68).

5. הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו. ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו. אלא נוהג בו מקצת כבוד.

6. בשו"ע שם (ס"ט): גר אסור לקלל אביו העובד כוכבים . . ולא יבזהו שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה.

ובחידושי רעק"א (ד"ה באנו מקדושה חמורה): היינו בנימוסיהם. כוונת הדברים: רעק"א מפרש שכוונת האמירה "מקדושה חמורה", מתייחסת לכיבוד אב ואם בנימוסיהם של הגויים, שנחשבה אצל הגר בעבר "קדושה חמורה". ובלקוטי-שיחות שם מעיר רבינו: "ולכאורה דוחק הוא", שכן קשה לומר שכוונת השו"ע בלשון "קדושה חמורה" היא לנימוסי הגויים.

7. ראה רמב"ם הל' ממרים פ"ה הט"ו: ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה, אלא אף על הבזיון, שכל המבזה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה הרי זה ארור מפי הגבורה. שנאמר (תבא כו, טז) ארור מקלה אביו ואמו. והרי הוא אומר (משלי ל, יז) עין תלעג לאב ותבזז ליקהת אם וגו'.

8. בגמ' שם (נח, סע"ב – נט, א): כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים . . דאזיל סומקא ואתי חוורא . . נוה לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבריו ברבים, מנ"ל מתמר דכתיב (וישב לח, כה) היא מוצאת והיא שלחה אל חמי'.

9. עין תלעג לאב ותבזז ליקהת אם – יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר.

10. בגמ' שם: אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול וכו'. וברש"י (ד"ה מבהמות): שנתן בהם חכמה להורות לנו.

11. כוונת הדברים: י"ל שמקור איסור ביזוי האב בבני נח, נלמד מהתנהגות העורב, שתכונתו הטבעית היא "עין תלעג וגו' . . יקרוה" (ומפשטות הכתוב משמע שזהו ענין טבעי), והרי אף "אלמלא לא ניתנה תורה", הרי, היינו חייבים ללמוד מבעלי החיים הנהגות מסויימות שהם מתנהגים בהן באופן טבעי, ולכן חייבים בני נח ללמוד זאת מהעורבים, ולהשמר מלעז ובזיון הוריהם (מלקוטי-שיחות שם).

ואם כנים הדברים יובנו דברי הרמב"ם (הל' ממרים ספ"ה), שלאחרי הראי' דהמבזה אביו ואפילו ברמיזה ה"ז ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו – מוסיף: והרי הוא אומר עין תלעג גו'. והקשו¹² למה צריך להביא גם מן הכתובים. [ותי' הרדב"ז דמ"עין תלעג" מוכח דאפילו ברמיזה דמקלה משמע מקלל בפירוש – לא זכיתי להבין, דא"כ מנ"ל להרמב"ם דאפילו ברמיזה ארור מן הגבורה. ודוחק גדול לומר דמ"עין תלעג" ידעינן דמקלה פירושו גם ברמיזה¹³]. ועפ"י הנ"ל מובן, ד"ארור מקלה" – רק בבנ"י נאמר¹⁴. ומוסיף "וה"ה אומר עין גו'" – בכל המבזה כו' גם ב"נ¹⁵. ולכן בטוש"ע (יו"ד סרמ"א ס"ו)¹⁶ שהוא לשון הרמב"ם – הרי אף שהעתיק "אפילו ברמיזה" והכתוב דמקלה והעתיק סיום דברי הרמב"ם ויש לב"ד כו' – דילג והשמיט מה שביניהם "וה"ה אומר עין גו'" – אלא שאין דיני ב"נ בטוש"ע¹⁷.

12. ברדב"ז שם: וא"ת כיון שהביא פסוק מן התורה למה צריך להביא מן הכתובים. וי"ל דקרא דכתובים מיייתי ל' למה שאמר אפי' ברמיזה, דקרא דמקלה אביו ואמו משמע ל' דמקלל בפירוש, להכי מיייתי קרא דעין תלעג לאב וגו', דמשמע מינה אפילו ברמיזה.

13. כוונת הדברים: לתירוץ הרדב"ז שמהפסוק "עין תלעג" נלמד דגם המבזה אביו ברמיזה נקרא ארור, יש לעיין לדבריו כיצד מוכח ברמב"ם דהמבזה ארור מפי הגבורה, והי' לו להרמב"ם לכתוב "ואפילו ברמיזה" בסוף דבריו. ודוחק גדול לפרש שמלשון הפסוק (שבכתובים) "עין תלעג", ידעינן דמקלה (שבתורה) פירושו גם ברמיזה.

14. כאמור בהקדמת הי"א ארורים (תבא שם, יד): וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל.

15. כי לשון הפסוק הוא ללא פירוט, ולכן אפשר לומר שכוונתו על כל "עין" המבזה, גם בן נח.

16. הלכות כיבוד אב ואם. והוא לשון הרמב"ם בדיוק.

17. בלקוטי-שיחות שם: "כי אין דיני בני נח בטוש"ע". ומכאן הוכחה נוספת שדברי הרמב"ם קאי גם על ב"נ, משא"כ הטוש"ע שלא הביא דיני ב"נ (בכלל וגם במצות כיבוד או"א), העתיק רק הפסוק מהתורה "ארור וגו'" ולא הפסוק "עין תלעג".

מכתב ב

תשובת הגאון רבי יונתן שטייף

בעזה"י ג' וירא' תש"י ברוקלין יע"א

שוכטו"ס לכ' הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול [...] ²כש"ת

מו"ה ר' מנחם שניאורסאן שליט"א

חתנא דבי נשיאה הרהגה"צ שליט"א

אחדשה"ט, יקרתו עם הספרים הגיעני ע"נ³, ותשואות חן חן לו, גם לרבות על ההארות שכולם מושכלות ונחמדות, וציינתי אותם בגליון של החומש במקומן.

מספרי אין לי כ"א עוד ס' מצוות השם וקונטרס קטן "דרוש ופתיחה להל' נדה" ואותם אשלחם לידו הגדולה בס"ד⁴.

---

1. ט"ז מר-חשוון.

2. תיבה זו אינה ברורה בכתב היד.

3. על נכון.

4. המחבר משיב על בקשת רבינו במכתב א בראשו, לשלוח את ספריו. לאחר שקיבל רבינו את הספרים, שיגר אל המחבר מכתב ובו הערות עליהם (לקמן מכתב ג).

ע"ד גינסב[ורג]⁵. לא ידעתי מזה – אמנם הוא לא חידש במסורה כלום אלא הדפיסה. וגם הקונקורדנאנען [=קונקורדנצי] עשה כומר⁶ – ועכ"ז הובא בתויו"ט שבת פ' כלל גדול⁷, וכן בתשוב' חת"ס יו"ד סי' רמ"ט⁸, ובכמה ספרי⁹.

וביקרת הכבוד הנני הד"ש

יונתן שטייף

5. ראה לעיל סוף מכתב א, הערת רבינו אודות גינזבורג הנזכר בהקדמת הספר "לימודי השם".

6. ראה אוצר ישראל (אייזנשטיין) כרך ט, ערך קונקורדנציא.

7. פרק ז משנה ב (סוף ד"ה "אבות מלאכות"): עי' בספר הקונקורדנסיס וכו'.

8. וכן חברו בקונקורדנאנציו"ס בשרש וכו'. ועד"ז בחאה"ע סמ"ט.

9. ראה לדוגמא: הפלאה שבערכין על ספר הערוך לגר"י פיק ברלין (ליפציג תרי"ט), ערך מרקוליס. פירוש הרא"מ למדרש תהלים ספי"ח סקצ"ב (וורשה תרכ"ה). ועוד.

נמצא גם כמה פעמים בספר הליקוטים לכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע (ושם בכמה קיצורים: קור'; קורק'; קורקין). וראה תולדות חב"ד ברוס' הצארית ע' קמט (קה"ת תש"ע) כתי"ק אדמו"ר הצ"צ – רשימת ספרים שלקח עימו לוועידת פטרבורג בשנת תר"ג, כשאחד הספרים הוא "קורקע". וראה גם הערת כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (ספר המאמרים תרל"א, ח"א ע' רמג בשוה"ג): חיפשתי בקורק'. וראה לקוטי-שיחות ח"ו ע' 47 הערה 6.

מכתב ג

הערות לספרים מצוות השם ודרוש וחידוש להלכות נידה

ב"ה, כ"ד מר-חשון, ה'תש"י

הרה"ג הו"ח אי"א נו"מ זקן ויושב בישיבה וכו' מהור"י שי

שלום וברכה!

בת"ח, כאשר בזה קבלת ספרו מצוות השם והחוברת דרוש פתיחה להל' נדה. ונשלח לו בחבילה בפ"ע מהוצאותינו: ספר המאמרים לכ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א¹, קונטרס לימוד החסידות², וקובץ ליובאוויטש חוברת ט. י³.

וכמו במכתבי הקודם, אבוא גם בזה באיזה הערות קצרות:

[מנין תרי"ג מצוות]

א) בהקדמתו, בתחלה, דהמצות מספרם תריג⁴ – יעוין במבוא לסהמ"צ לרס"ג של הרב פערלא, שהביא המקומות בש"ס מדרש פסיקתא וכו' שהובא מספר זה, ותמה על ר"י בן בלעם והתשב"ץ בסו"ס זהר הרקיע, שר"ל שאין המספר בדיוק או שאינו

1. כנראה הכוונה ל"ספר המאמרים אידיש", שנדפס לראשונה בשנת תש"ו, בברוקלין. הוצאה שני' נדפסה בשנת תש"ח בגרמני'.

2. י"ל לראשונה בי"ג-ח"י אלול, ה'תש"ז.

3. חוברת ט, נושאת תאריך י"ב תמוז-י"ח אלול ה'תש"ה (שנה שני' חוברת רביעית). חוברת י נושאת תאריך ח"י אלול ה'תש"ה-י"ט כסלו ה'תש"ו (שנה שני' חוברת חמישית).

4. בהקדמה (ע' א): יצר הקב"ה את האדם בחכמה נפלאה, ברמ"ח איברים ולהם שס"ה גידים המקשרים את האיברים . . והמספר של האיברים והגידים המה רומזים על התרי"ג מצוות שנצטוו בהם ישראל.

לפסק הלכה⁵. – ויש להוסיף על ציונים הנ"ל המקומות בזהר ותיקונים שהובא מספר תריג (או רמ"ח מצות עשה ושס"ה ל"ת) אלא שרבו מלספור. ולא אציין, אלא: הקדמת רע"מ (זח"ג צב, ב) זח"א כד, א. קע, ב. רנג, א. הקדמת ת"ז כמה פעמים⁶. ועוד. ובזהר שנדפס בירות"ו ת"ש עם הגהות ניצוצי זהר בראש ח"א – קבץ המו"ל וסדר המצוות שהובאו ברע"מ⁷.

---

5. בפתיחת המבוא (ע' ג): "מנין המצות בכלל" – דרש רבי שמלאי, תרי"ג מצות נאמר לו למשה וכו' (גמרא מכות כ"ג ע"ב שבת פ"ז ע"א . . . ובמקומות הרבה במדרשים ובפסיקות שויבאו לפנינו). מנוי וגמורה בסוד כל קהל עדת חז"ל שמספר מצות התורה תרי"ג. לא פחות ולא יותר. ואם אמנם ראיתי מובא בשם אחד הקדמונים ר"י בן בלעם . . . שלדעתו לא נאמר מספר זה אלא על דרך הקרוב, וחלק בזה על רב חפץ ורב שמואל גאון ז"ל . . . אבל דעתו זהו אי אפשר להתקיים . . . וכן מוכרח משאר מקומות בדברי רז"ל שויבאו לפנינו, וזאת היא דעת כל שאר גדולי הראשונים ז"ל . . . דהמספר הזה נאמר בצמצום . . . הרשב"ץ ז"ל בזה"ר בראש ספרו . . . אחר שראה עומק המושג . . . לצמצם לפי כל השיטות, כתב וז"ל ושמא מה שהוסכם שמנין המצות הוא תרי"ג . . . הוא לפי דעת רבי שמלאי וכפי מה שפירש הוא המצות, ואנחנו לא נסמוך עליו בפירוש בענין פסק הלכה . . . ודבריו בתוכנם הם כדעת הר"י בן בלעם שהבאתי.

6. בהקדמת רע"מ (סע"ב): פקודי אורייתא אלין אינון שית מאה ותליסר פקודין. בזח"א כד, א: שמי עם י"ה, שס"ה מצות לא תעשה, וזה זכרי עם ו"ה רמ"ח מצות עשה (בדף רנג, א המצויין בפנים, סימן ו' – השמטות למנין המצות שבדף כד, א). בדף קע, ב: רמ"ח שייפין לקבל רמ"ח פקודין . . . שס"ה גידין ולקבלהון שס"ה פקודין. בהקדמת תקוני זהר ב, ב: ונטרין פקודאה דאינון תרי"ג מצות. ובדף ה, ב: אתי בר נש לקיימא תרי"ג מצות

7. ראה זהר שם ע' א תחת הכותרת "הרעיא מהימנא ספר המצות" (מהדורת הרב ראובן מרגלית): תוכנו של חלק הזהר הנקרא בשם "רעיא מהימנא", הוא רזי רמ"ח פקודין דאורייתא . . . אבל מדרש רבותינו זה אינו לפנינו בשלימותו על כל המצות. כי אם על רובן, מהן דרושים שלימים, ומהן רשימות קצרות.

אין בו כל רמז לחלוקה בין המצות לפי עונשין ופרשיות, או לפי מצות של יחיד וצבור . . . כי אם החלוקה הקדומה של חכמי התלמוד שמנו יחד כל סוגי רמ"ח עשין ושס"ה ל"ת . . . יש מפקודין שהובאו במספר סדורי, קדמאה, תנינא וכו', ויש שנתוסף ציון המספר באותיות . . . והמה מפוזרים בהרבה פרשיות הזהר, וכמה עשירות פקודין לא נסמנו בשום מנין . . . והנני לסדר אותם בזה ולרשום בקצרה השוואות למנין המצות של רבותינו הראשונים.

[מצוות ידיעת ה' או אמונת ה']

ב) בספרו בתחלתו. אם המצוה היא לידע או להאמין⁸ – הנה הרמב"ם ביד"ו, שהוא אחרון לסהמ"צ, כתב לידע⁹. וראה בהוצאות סהמ"צ שנדפס בניו-יארק לפני איזה שנים, שבכת"י סהמ"צ שבערבית, שזהו לשון הרמב"ם עצמו יש לפרש ג"כ לידע ולא להאמין¹⁰. ויעזין ג"כ קונטרס לימוד החסידות הנ"ל פ"י ואילך¹¹.

8. בסימן א – "עיקר הראשון להאמין במציאות השית"ב" (ע' ג-ה בדפי הספר): מצות עשה לידע ולהאמין. . . שיש אלוך נמצא. . . היא האמונה באלוה אחד והוא העיקר הראשון. . . ואיכות המצוה היא להאמין שיש לעולם א-ל אחד. . . לידע שהקב"ה הוא שברא כל העולמות. . . ולזה מצינו שנעשו אותות ומופתים לבעלי האמונה ולא לבעלי ידיעה המחקרית להורות שהאמונה היא למעלה מן הידיעה המחקרית. . . וכן נראה מלשון הרמב"ם בספר המצוות שכ' וז"ל: להאמין במציאותו ב"ה. . . ומשמע שהאמונה לבד מספקת לקיים מצוה זאת. . . ונראה וודאי שמצוה מן המובחר הוא לחבר אל האמונה גם הידיעה. . . ונראה שהרמב"ם רמז לזה בתחלת חיבורו ס' יד החזקה שהתחיל. . . יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם אלו' כו', ונראה שכפל הלשון מרמז על אלו שני האמיתות, דהיינו שתחילה תהי' היסוד מוסד להאמונה עפ"י הקבלה המורשה מהאבות, ולזה הזכיר המלות ואמר יסוד היסודות, לומר שהאמונה תהי' היסוד הראשון, ושוב אמר שיצרף אליו גם הידיעה ע"י החקירה. . . ולזה כפל ואמר ועמוד החכמות, שגם עפ"י חכמתו יעמיק לידע אמיתת אמונה זה. וכעין זה כתב בספר מנ[ה]ר"ם שיק על תרי"ג מצוות שנראה לו שעיקר המצווה היא לידע. ע"ש שהאריך בזה, ומוסיף שבכלל מצוה זו, הוא לימוד חכמה הקבלה.

9. ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"א ה"א: יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון.

10. ספר המצוות מהדורת העליר (נ.י. תש"ו). רבינו מציין אליו במקורות שבהערה הבאה ועוד.

ראה תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם בפתיחה, ע' מב הערה 5. וש"נ. וראה גם לקוטי-שיחות ח"כ ע' 23 הערה 84. חכ"ו ע' 115 ואילך ובהערות.

11. ושם (ע' 16): הדבר הראשון אשר דבר ה' אליקינו אל כל ישראל במעמד הר סיני, הוא הדבור אנכי וגו' שהוא מצות האמונה. ואומר הרמב"ם, יסוד היסודות ועמוד החכמות. . . לידע שיש שם מצוי ראשון. . . וכבר הארכתי באחד המכתבים בביאור ענין זה, דאמונה זו צריכים להתעסק בהבנתה בהסבר שכלי, דעל זה אומר הלשון לידע ולא הל' להאמין. וגם זאת באומרו לידע, בא להורות דענין זה אפשר לידע ולהשיגו בהשגה שכלית וכו'.

[אנכי במספר המצוות]

שם. אם אנכי הוא במספר המצוות¹² – ראה מצות האמנת האלקות בסהמ"צ להצ"צ בזה¹³.

12. ושם (ע' ט בהמשך למובא בהערה 8): ונרמז מצווה זו גם בפסוק ראשון של ק"ש, כדאמרינן (ירושלמי סוכה פ"ד ה"ג) אמר ר' לוי מפני מה קורין ק"ש בכל יום מפני שעשרת הדברות נכללין בהן – אנכי ה' אלקיך נכלל בהפסוק שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד. . . א"ל הקב"ה לישראל אנכי ה' אלוהיך. . . א"ל ה', א"ל כשתקלו מלכותי תקבלו גזירותי, כלומר אחר שאתם מקבלים עליכם ומודים שאני ה' שהוצאתי אתכם מאמ"צ, קבלו כל מצוותי (הרמב"ן עה"ת). והנה מצינו שהב"ה לא מנה כלל מצוה זו בין מניין המצוות, והיא לכאורה חידוש ותמי' רבתא. אמנם הטעם לזה כ"כ הרמב"ן שס"ל לבה"ה שתר"ג מצוות אינן אלא גזירותיו יתעלה מה שגזר עלינו לעשות. . . אבל האמונה במציאותו יתעלה. . . הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות. ע"ש באריכות דבריו.

13. בדרך מצותיך שם (ע' מד, ב ואילך): אנכי ה' אלקיך. . . זו מ"ע לידע ולהאמין שיש אלוך (חינוך כ"ה). והרמב"ם בס' המצוות במ"ע סי' א ביאר ענין מצוה זהו בלשון זה. . . היא הציווי אשר ציונו בהאמנת האלקות. . . והרמב"ן שם כ' בשם בה"ג שלא מנאה בתרי"ג. . . ומ"מ דעת הרמב"ן בעצמו היא כהרמב"ם. . . וכן כתוב ומפורש ברע"מ פ' וארא דכ"ה ע"א. . . פקודא דא קדמאה. . . למנדע דאית שליטא עילאה, דאיהו רבון עלמא וברא עלמין וכו'. . . מבואר מדבריו שפקודא קדמאה בארץ כלל היא מצוה זו דהאמנת אלוהיך שמנאה הרמב"ם מפסוק אנכי. ע"ש באריכות דבריו, שמפרש שלדעת הרמב"ם יש ב' העניינים – ידיעה ואמונה.

[בני נח – אם נצטוו על השיתוף]

(ד) סימן ב. אם נצטוו ב"נ על השיתוף¹⁴ – ראה עד"ז בסהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה'¹⁵. ובמ"א¹⁶ מצוין להסוברים דאין מצווין הם: הרמ"א או"ח סו"ס קנ"ו¹⁷, תוד"ה שמא בכורות ב, ב'¹⁸. ובסנה' סג, ב ד"ה אסור. והר"ן ספ"ק דע"ז¹⁸, רי"ו נ"ז ח"ה¹⁹, אבל

14. בסימן ב' (ע' יג-יד): יש ללמוד שגם ב"נ מצווה להאמין באחדות הבורא, כיון שתלוי בזה עון עבודה זרה, וב"נ מוזהר שלא לעבוד ע"ז. . ועיין ברמב"ם פ"א מהל' עכו"ם שטעות דור אנוש הי' שהאמינו בהקב"ה שברא הכוכבים והגלגלים, אלא שטעו ואמרו שראוי לחלוק להם הכבוד. . וכבר האריכו בזה בתשובת מעיל צדקה לתמוה על הרמ"א באו"ח סימן קנ"ו שכתב. . שב"נ אינו מוזהר על השיתוף. . ומלבד זאת מצינו בפירוש כמה פסוקים שמורים שגם יתר העמים צריכים להאמין במציאות ה' ואחדותו. ע"ש באורך דבריו.

בהבא לקמן ראה לקוטי-שיחות חכ"א ע' 41 הערה 36. וש"נ.

15. בדרך מצותיך שם (ע' נט, ב ואילך): מצות אחדות השם. . שמצוה זו מיוחדת אלינו דוקא משא"כ בני נח אינם מוזהרים על השיתוף. . וכבר הקשה הרמ"ז. . למה לא מנעם ה' מזה וכו' עכ"ל. (ע"ש ביאור הדברים, שנפשות העכו"ם מושפעות ומושרשות מע' שרים, ולכן חייבים הם להאמין בבורא, אבל השפע שבא להם הוא מנשמת הממונים שלהם, ולכן מותרים להכנע להעם, שהוא ענין השיתוף).

16. כנראה הכוונה למאמר ד"ה "מי כמוכה" סה"מ תרכ"ט ע' קנה-ו (קה"ת תשנ"ב), שבתחילתו הובאו מקורות אלו.

17. בשו"ע שם (הלכות משא ומתן): ויזהר מלהשתתף עם עכו"ם, שמא יתחייב לו שבועה, ועובר משום לא ישמע על פיך. ובהגה: ויש מקילין. . בעשיית שותפות עם העכו"ם בזמן הזה, משום שאין. . נשבעים בעבודת אלילים. ואע"ג דמזכירין הע"א, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשותפים שם שמים ודבר אחר, ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול, דהרי אינם מוזהרים על השתוף.

אבל ראה שו"ת נוב"י מהדו"ת, חיו"ד סקמ"ח (ד"ה הנה אני אומר): ונ"ל דמה שנתפשט דבר זה לומר שאין ב"נ מוזהר על השיתוף, הי' ע"פ טעות שראו בהתוס' במסכת בכורות דף ב' ע"ב ד"ה שמא יתחייב לו כו', כתבו דנוהגין להשתתף עם נכרים הואיל והם נשבעין בקדושה כו', ואע"ג שמשותף שם שמים ודבר אחר אין כאן לפני עור לא תתן מכשול, דב"נ לא הוזהרו על כך, ולדידן לא אשכחן איסור בגרם שיתוף עכ"ל. ועפ"ז פסק הרמ"א. . ולשון זה הטעה לכמה חכמים וסברו דכוונת הרמ"א הוא שאין ב"נ מצווה לעבוד ע"ז בשיתוף, אבל באמת לא כן הוא וכוונת התוס' ורמ"א הוא דמה שמשותף שם שמים ודבר אחר בשבועה אין זה עובד ע"ז ממש, רק שמשותף שם שמים ודבר אחר ואינו קורא בשם אלקים. . רק שמזכירו בשבועה עם ש"ש בדרך כבוד. . בהך שיתוף ש"ש ודבר אחר שהוא במידי דאלוהות בעובד ע"ז באמת, גם הנכרים בכלל וכו'.

18. הובא ברמ"א שבהערה 17.

19. רבינו ירוחם, בספר מישרים, נתיב י"ז חלק ה – הובא ברמ"א שבהערה 17.

בשו"ת ושב הכהן סל"ח²⁰ ושו"ת שער אפרים סכ"ד ס"ל דמוזהרין²¹. ואין ספרים אלו תח"י עתה.

[עיקר תחיית המתים]

ה) בעיקר דתחה"מ²² – בקובץ ליובאוויטש הנ"ל שנשלח לו נת' באריכות בהוראת המקורות²³.

[צער בעלי חיים מדאורייתא]

ו) בסופו. בענין צער בע"ח שהוא מדאורייתא²⁴ – ראיתי מצינים בירור דעת הרמב"ם בזה ומקורו – ממ"ש במו"נ ח"ג פ"ז שהוא דאורייתא מאמרו (במדבר כב, לב) על מה הכית את אתונך²⁵. וכ"ה במדרש הגדול עפ"ז בשם ר' יוחנן²⁶. ועיין בארעא דרבנן ועפרא דרבנן בזה²⁷.

---

20. הובא ברעק"א בסי' קנ"ו שם. ומציין גם לתשובות מעיל צדקה סי' כ"ב, ולפולא חריפתא לבעל התוס' יו"ט על הרא"ש בסנהדרין שם.

21. הובא בבאה"ט בסי' קנ"ו שם.

22. ראה שם סימן ט (ע' עג ואילך) באריכות, ביאור "היסוד השלשה עשר האמונה בתחיית המתים".

23. נדפס באגרות-קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע ח"ב ע' סה-עז (בקובץ ליובאוויטש חוברת ט, ע' 59-57).

24. בחלק ב' סימן כ' (ע' קטו ואילך): קי"ל דצער בעלי חיים דאורייתא. . . כן נראה מדברי הרמב"ם שם (הל' רוצח ושמירת נפש פי"ג ה"ה) . . . ונ"ל שכן ס"ל לסתמא דש"ס שבת קנ"ד, ב: דאמרינן קסבר [ר"ג] צעבע"ח דרבנן, ומשמע דרק ר"ג ס"ל כן אבל חכמים פליגי עליו וס"ל צעבע"ח דאורייתא. . . ונראה שיש מקור לעניין צער בע"ח מה"ת וכו'. ע"ש באריכות הדברים.

25. במו"נ שם (מהדורת קאפח): צער בעלי חיים דאורייתא, ממה שנאמר על מה הכית את אתנך, הנה זה על דרך הבאת השלמות לנו כדי שלא נתנהג במידות האכזריות, ולא נצער לבטלה ללא תועלת, אלא נפעל בעדינות ורחמנות.

בהערות המו"ל, ציין למדרש לקח טוב. והעיר שליתא בש"ס.

26. מדרש הגדול עה"פ (ירושלים, תשנ"ז) חלק ח' ע' תח. וש"נ.

27. ספר ארעא דרבנן למהר"י יעקב אלגאזי, י"ל לראשונה בליורנו תקמ"ד. "יתחקה על שורש כל הלכה אם היא מדברי תורה או מדברי קבלה או מדברי חכמים על פי סדר א"ב". עם פירוש והגהות בשם עפרא דרבנן מאת רבי יהודה עייאש.

ושם מערכת אות צ, סתקל"ו (ע' סז, במהדורת ירושלים תשכ"ג): צער ב"ח איפסקא בפרק אלו מציאות דהוי דאורייתא. ע"ש שמקשה על דברי המרדכי שס"ל שהוא דרבנן.

[מנין סדרי משנה ע"פ קבלה]

ז) בדרוש הפתיחה בתחלתו²⁸. בהערה בלשון הת"ז (בנוספות ת"ז²⁹): שיתין סדרי משנה (והגר"א הגי' ששין מסכתות³⁰) וסלקין לשית מאה ולששים רבוא. ומפרש וסלקין לשית מאה – שרומז על ת"ר סדרי משנה שהיו קודם רבי, וס"ר³¹ "אולי הרמז לס"ר אותיות שבתורה". אבל עפ"ז אינו מובן: א) הביטוי וסלקין לשית מאה³². ב) מהו השייכות בין המסכתות וס"ר אותיות שבתורה.

לפענ"ד הפי' ע"פ הידוע דבקדושה כל מדריגה כלולה מיו"ד ויו"ד מיו"ד וכו'. וגם בפ"ט בתורה כן הוא וכמשנ"ת בלקוטי הש"ס להאריז"ל (שבת, בסופו) דמקורה בוא"ו וכלולה מיו"ד וכו' עד ס' רבוא³³. ובזה מובן הלשון וסלקין, כי שישים אלו גופא בהיותם כלולים כ"א מיו"ד סלקין לת"ר³⁴. וכשכלולין יו"ד מיו"ד ויו"ד מיו"ד וכו' וכו'.

ובפי' עפרא דרבנן (ס"ק ע"ג): אבל אני הצעיר בס' לחם יהודה . . הכרחתי בס"ד, דס"ל צער בעל חיים דרבנן.

28. בפתיחה שם (ע' א): במדרש רבה פ' קרח פרשה ח"י ששים הנה מלכות (שה"ש ו, ח) – ששים מסכתות. ובמ"ר שה"ש בפסוק זה הגירסא – כאלו ששים מסכתות של הלכות . . ומספר זה נזכר ג"כ בתיקונים לרשב"י תקונא חד ועשרין [מד, א] . . על ס' דאינין שיתין מסכתות, וצ"ע בתיקונים הנוספות תיקוני שתינא [קמד, ב] . . שכתב על ששים המה מלכות דאינין שיתין סדר משנה וסלקין לשית מאה ולששים רבוא ע"כ. ומש"כ וסלקין לשית מאה, י"ל שרומז להא דאמרינן (חגיגה י"ד ע"א) חד אמר שש מאות סדרי משנה וכו', וכן כתב בהגהות על פי' המשניות לרמב"ם הנ"ל שקודם רבי היו ת"ר סדרי משנה ובא רבי וקיצר . . וכ"כ בס' הקנה פ"א . . מימות משה ועד הלל . . היו שש מאות סדרי משנה כמו שנתן הקב"ה למשה בסיני, ומהלל ואילך נתמעט העולם וחלשה כבודו של תורה ולא תקנו הלל ושמואי כ"א שש סדרים . . אמנם הלשון ששים רבוא שהזכיר בתיקונים הוא פלא, ואולי הרמז על ששים רבוא אותיות שיש בתורה.

29. בסוף הספר הובאו תיקונים נוספים, המתחילים מ"תקונא תניינא" (בהקדמתו נכתב: אמר המגי' אלו התקונים מצאתי בספר אחד כתובים מאחד ועשרים תקונים ולהלאה, ולמען לא ימצא זה החבור נעדר מאלו המרגליות . . גמרתי אומר לשים בעט ברזל . . ומצא מין את מינו).

30. הובא בניצוצי זהר לתיקון ו' שם. וראה שם שהביא שכ"ה במד"ר שבהערה הקודמת ועוד.

31. ס' ריבוא.

32. כוונת הדברים: דברי המחבר אינם הולמים את לשון התק"ז "וסלקין" שמשמעו שסדרי המשנה עולים עד לשש מאות, כיון שלדעתו קאי בשש מאות סדרים שנתמעטו עד ימי רבי.

33. ישראל היו ס' רבוא בקבלת התורה, כי התורה הוא עמודא דאמצעיתא, והוא ו' כל אחד כלול מ', והוא ס' רבוא. בזה האופן עשירית במלכות, מאות בועיר, רבבות בחכמה ובאמא, נכלל הכל כנגד הששים שהוא תפארת. שנכלל באמא תורה שבכתב, תוך הכתר דאמא והרבוא מצד החכמה.

סלקין לס"ר³⁵. ומדייק במספר ס"ר דוקא כי משנה אותיות נשמה (טעמ"צ להרח"ו פ' ואתחנן ופע"ח שער הנהגת הלימוד), ומספר נשמות שרשיות (ראה תניא פל"ץ³⁶) הם ס"ר, ולכן גם במשנה צ"ל מספר זה³⁷. ומש"כ בת"ז בתחילה לשית מאה י"ל הכוונה כאילו כתוב: וסלקין לשית מאה (וכו' עד) ולשישין רבוא³⁸.

ואחתום בברכה ואיווי כט"ס

מ. שניאורסאהן

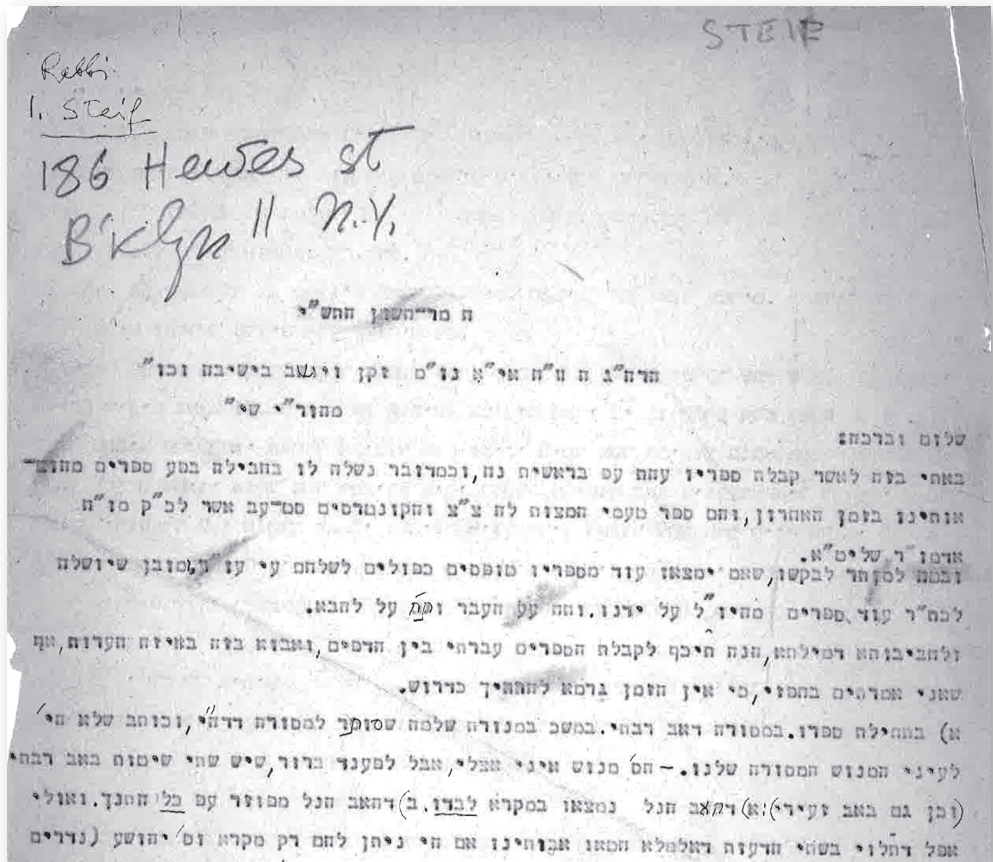
35. $600 \times 10 \times 10 \times 10 = 600,000$.

36. כללות ישראל שהם ששים רבוא נשמות פרטיות הם כללות החיות של כללות העולם. . אלא שששים רבוא נשמות פרטיות אלו הן שרשי' וכל שרש מתחלק לששים רבוא ניצוצות שכל ניצוץ הוא נשמה אחת.

37. ולהעיר מתורה אור בשלח סב, ב: ס' רבוא אותיות כנגד ס' רבוא נשמות. וראה הערת רבינו לסה"מ תש"ח ע' רמא.

38. כוונת הדברים: לפי ביאור רבינו שכוונת התקו"ז היא להתכללות הספירות שישנה בתורה, שעיקרה בששת המידות, ובעלייתה ממדריגה למדריגה מתעלה אופן התכללותה, עד לששים רבוא – מבואר היטב פירוש הלשון "סלקין", וכן השייכות לששים רבוא אותיות שבתורה, שכן מדובר על ההתכללות שבקדושת התורה. ומעתה אין צורך לדחוק כמ"ש המחבר, שהכוונה לשש מאות סדרי משנה.

הגהות ותיקוני רבינו על מכתבו הראשון אל המחבר.
בראש הדף מופיעה כתובתו של הגר"י שטייף בכתי"ק
(מכתב א)

Rabbi I. Steif
186 Hewes st. Brooklyn 11 N.Y

לזכות הילדה **רוזה** בת **מושקא** תחי'
ליום הולדתה, י"ט טבת ה'תשע"ו, שנת הקהל
יה"ר שיזכו הוריה לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה

•

לזכות

הרה"ת ר' **יעקב חיים** בן **מאשע רחל** שיחי'
ליום הולדתו י"ד שבט
ולשנת הצלחה בכל ענייניו בטוב הנראה והנגלה
בכל אשר יפנה בגשמיות וברוחניות
ולנחת רוח רב מכל יוצאי חלציו שיחיו
נדפס ע"י ולזכות בני משפחתו שיחיו

•

לזכות ולרפואת הילד **לוי יצחק** בן **דבורה לאה** שיחי'
לרגל הכנסתו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה
יה"ר שיגדל להיות חסיד ירא שמים ולמדן
הוקדש ע"י הוריו שיחיו

•

לזכות

יוסף יצחק הלוי בן **מרים**
שרה בת **דבורה**
שמואל הלוי בן **שרה**
מרים בת **שרה**
אשר הלוי בן **שרה**
רחל לאה בת **שרה**